

ПАМ'ЯТКИ СХІДНОГО ПОХОДЖЕННЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

ISSN 1682-5268 (on-line); ISSN 1608-0599 (print)

Shidnij svit, 2022, No. 3, pp. 59–74

doi: <https://doi.org/10.15407/orientw2022.03.059>

UDC 291.337:902(477.52)

TO THE INTERPRETATION OF IMAGES ON THE AMULETS-PENDANTS OF THE 4th CENT. BC FROM PISOCHYNSKY BURIAL GROUND

Hanna Vertiienko

PhD (History)

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

vertana77@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2104-0058

Mykola Tarasenko

DSc (History), Senior Researcher

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

niktarasenko@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-6779-2258

The paper provides an analysis of the iconography and semantics of two ancient Egyptian amulets-pendants made of “Egyptian faience” found in the Scythian female burial No. 1 of mound No. 8 of the PISOCHYNSKY burial ground (Kharkiv region). The burial dates to the end of the 4th century BC. Currently, these objects are stored in the basement of the M. F. Sumtsov Kharkiv Historical Museum (inv. nos. M-2759 and M-2760). Faience amulets were suspended from earrings in the form of a ring made of gold wire. They made up a single ensemble of the headdress of the buried woman, together with a rich headdress decorated with gold plates. Amulets have different sizes and differences in style, but schematically depict the same zoomorphic creature. This is a picture of a pig. In ancient Egypt, amulets in the shape of a pig did not become widespread and are known from finds of the New Kingdom and the Late Period. In the Late Period, one of the centers of their production was the Greek settlement of Naukratis, which produced various products from “Egyptian faience” for export. They are known both in the Mediterranean and Black Sea regions. Despite considerable sketchiness, the amulets from the PISOCHYNSKY burial ground can be reliably identified precisely as the image of a pig, which is proved by comparison with the amulet inv. no. AN1896-1908-EA.889, Oxford, Ashmolean Museum. The authors believe that the population of Forest-Steppe and Steppe Scythia did not know the authentic meaning of these and similar Egyptian amulets. They could be perceived as images of the Otherworld creatures, which, firstly, introduced them into the circle of priestly attributes, and secondly, gave them a meditative function in the funeral rite.

Keywords: Egyptian faience, amulets, pendants, Scythians, PISOCHYNSKY burial ground, Naukratis

ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОБРАЗІВ НА АМУЛЕТАХ-ПІДВІСКАХ ІV СТ. ДО Н. Е. З ПІСОЧИНСЬКОГО МОГИЛЬНИКА

Г. В. Вертієнко, М. О. Тарасенко

1. Вступ. У центрі уваги статті – аналіз іконографії та семантики двох давньоєгипетських амулетів, виготовлених з т. зв. “єгипетського фаянсу”¹, що були використані

© 2022 H. Vertiienko and M. Tarasenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

як підвіски на золотих сережках зі скіфського жіночого поховання Пісочинського могильника в Харківській області². Нині вони зберігаються у фондах Харківського історичного музею ім. М. Ф. Сумцова (інв. №№ М-2759 та М-2760) (мал. 1). Фаянсові амулети були підвішені до сережок у формі кільця діаметром 4,6–5,0 см, виготовленого із золотого дроту, у перерізі ромбоподібного (безпосередньо поєднаним з підвіскою виявилось тільки одне кільце). Амулети мають різний розмір (2,8 × 2,4 × 0,8 см та 2,6 × 2,2 × 0,8 см), відмінності в стилістиці, однак, поза сумнівом, зображують, хоч і схематично, ту саму зооморфну істоту [Бабенко 2005, 117], до визначення якої ми перейдемо нижче.

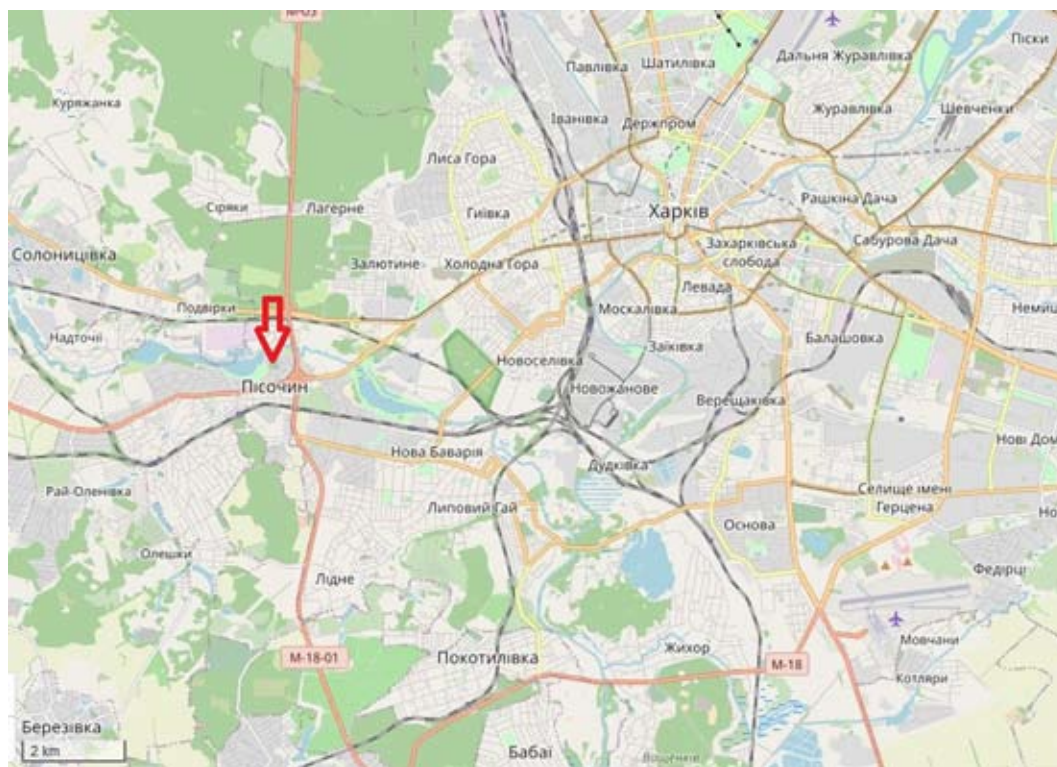

Мал. 1. Амулети-підвіски із зооморфними зображеннями з поховання № 2 кургану № 8 Пісочинського могильника, IV ст. до н. е.

(Харківський історичний музей ім. М. Ф. Сумцова, інв. №№ М-2759 та М-2760)
(© фото ХІМС; промальовування за [Бабенко 2005, 250, рис. 17 (8, 9)])

2. Археологічний контекст. Зазначені артефакти походять з поховання № 1 кургану № 8 Пісочинського могильника в Харківській обл. Племена, які залишили цей могильник, належали до сіверськодонецького локального варіанта культури Лісостепової Скіфії. Дослідження цього могильника було проведено протягом сезонів 1978–1980 рр. археологічною експедицією Харківського історичного музею на чолі з В. Г. Бородуліним [Бабенко 2020а, 133–141]. Відповідно знахідки, зроблені

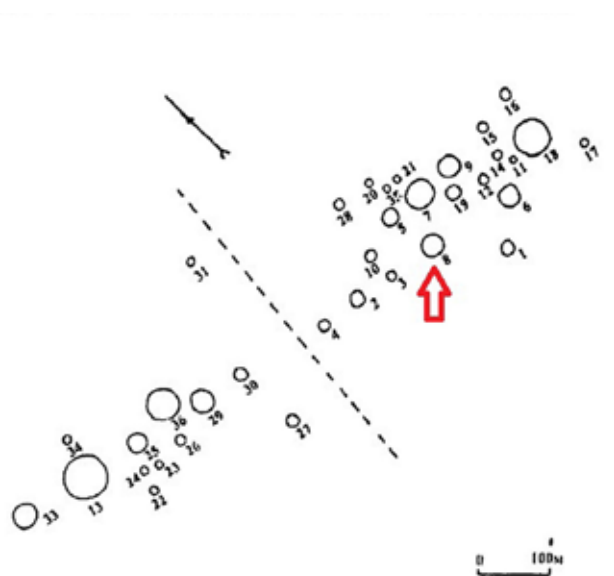
під час цих розкопок. Втім, публікація цього комплексу через низку причин відбулася значно пізніше – її з дозволу автора розкопок зробив Л. І. Бабенко лише у 2005 р. [Бабенко 2005]. Він також окремо дослідив і певні категорії знахідок з цього комплексу, характер його поховального обряду та особливості поховальної архітектури [Бабенко 1998; 2000а; 2000б; 2003; 2004а; 2004б; 2004с; 2004д; 2020б].

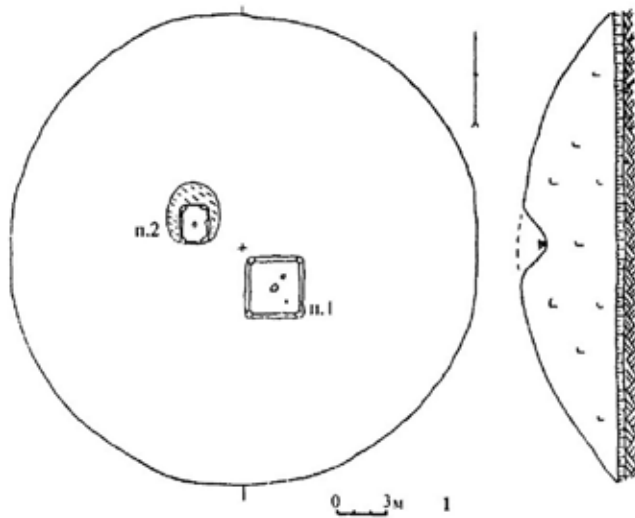
Мал. 2. Локалізація смт Пісочина Харківської області

Отже, вказаний курганний могильник (мал. 2) розташовувався на правому березі р. Лучки (права притока р. Уди), біля південної околиці селища міського типу Пісочина, що прилягає до Харкова з південно-західного боку [Бабенко 2005, 11]. Протягом трьох сезонів розкопок тут було досліджено 32 курганних поховання – єгипетські амулети, які є предметом розгляду в цій статті, знайдено в кургані № 8 (мал. 3).

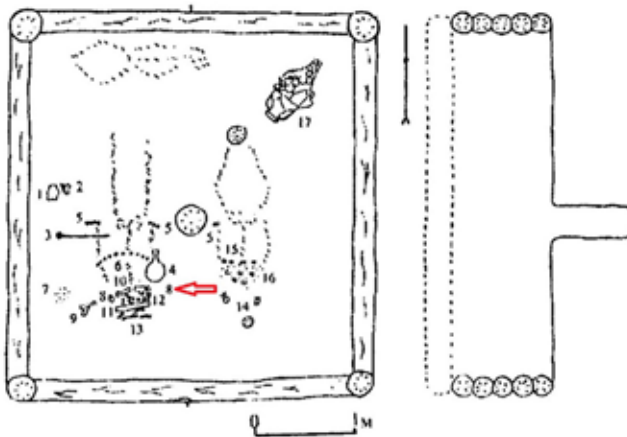
При розкопках кургану № 8 (висота насипу 6,2 м, діаметр 30 м) виявлено два поховання (мал. 4). Обидва амулети знайдені в похованні № 1 (мал. 5). Поховання було споруджено як

Мал. 3. Розташування кургану № 8 у межах Пісочинського могильника (за [Бабенко 2005, 235, рис. 2])

Мал. 4. План кургану № 8 Пісочинського могильника
(за [Бабенко 2005, 247, рис. 14, 1])

Мал. 5. План поховання № 1 кургану № 8
Пісочинського могильника.

Стрілкою позначено місце знайдення амулетів (№ 8)
(за [Бабенко 2005, 247, рис. 14, 2])

містилися ліпний глечик і чернолаковий канфароподібний килик. Праворуч від похованої, на рівні грудей, лежало бронзове дзеркало. Друга похована була розташована паралельно першій, головою на південь, на схід від центрального стовпа. У ділянці черепа виявлено золоті сережки з підвіскою у вигляді дволикої жіночої голівки. У ділянці грудної клітки – золоті бляшки із зображенням оленя та бляшки-гудзики. Біля кисті лівої руки – золотий перстень із круглим щитком. Останки третього похованого (стать не визначено) були розташовані вздовж північної стіни, головою на схід. Поховальний інвентар відсутній. Крім того, у північно-східному кутку гробниці лежала амфора. Дату поховання № 1 кургану № 8 можна визначити в межах рубежу 3–4 чвертей – кінця IV ст. до н. е. [Бабенко 2004d, 30].

Отже, сережки з амулетами-підвісками з “египетського фаянсу” (мал. 1) були частиною прикрас голови першої з трьох похованих у цій могилі осіб, і вони становили єдиний комплекс разом із головним убором, прикрашеним золотими аплікаціями, детальне дослідження та реконструкцію якого здійснив Л. І. Бабенко [Бабенко 1999а, 85–90; рис. 2; Бабенко 1999b, 43–45; Бабенко 2002, 59–69; рис. 2, 3 (7);

дерев’яний зруб (внутрішні розміри $3,3 \times 3,2$ м, зовнішні – $3,9 \times 3,7$ м), орієнтований по лінії північ – південь [Бабенко 2005, 19]. Тут були поховані три особи, дві з яких, судячи з інвентарю, – жіночої статі. Подамо опис за [Бабенко 2005, 19]. Перша з похованих лежала випростано, головою на південь, посередині гробниці, на захід від центрального стовпа. Біля її черепа були виявлені залишки головного убору, представленого золотими метопідою, стленгідою, пластинами із зображенням змієної богині, менад і сфінксів, а також смужками-обідками з підвісками. Тут же містилися й сережки у вигляді золотих кілець із зооморфними підвісками з “египетського фаянсу” [Бабенко 2005, 247, рис. 14, 2 (8)], які нас цікавлять (мал. 5). У ділянці грудей похованої було знайдено 15 круглих золотих бляшок із зображенням чоловічого обличчя у профіль. У ділянці кистей рук виявлено золоті персні з круглим щитком – 3 на правій руці і 4 – на лівій. Між черепом та західною стіною було зафіксовано низку скляних намистин. У ділянці кисті лівої руки, перпендикулярно похованій, – залізні щипці, звернені чашечками до західної стінки. На рівні колін

Бабенко 2004а, 149, рис. 2.7–8; 150; Бабенко 2005, 19–20; 117–118; 250, рис. 17.8–9; фото 10; Бабенко 2020b, 9–10] (мал. 6). Судячи з багатства її поховального інвентарю, соціальний статус цієї жінки (знайдення молочних зубів [Бабенко 2005, 19] вказує на її підлітковий вік) був найвищий серед похованих у могилі. До того, який саме статус вона могла мати в колективі, ми повернемося нижче.

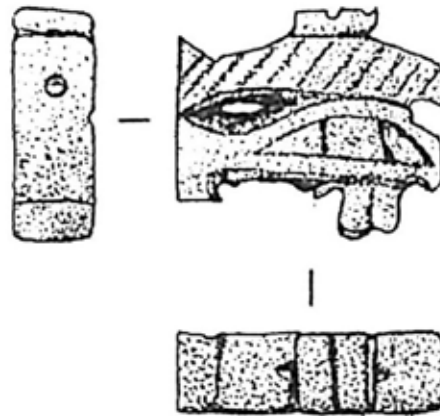
3. Наявні інтерпретації амулетів. На сьогодні немає єдиної думки щодо того, яку саме тварину чи істоту зображують пісочинські амулети-підвіски. Зазначимо, що серед дослідників скіфських комплексів інтерпретація зображень на єгипетських амулетах справді подекуди викликає труднощі. Зокрема, фрагмент амулета у формі ока-уджата (𓏏) з поховання № 1 кургану № 131 могильника Мамай-Гора (Запорізька обл., IV ст. до н. е.) (мал. 7) був ідентифікований С. І. Андрух як “підвіска зооморфної форми” [Андрух 2001, 219 (6)]³, тоді як Л. І. Бабенко побачив у ньому зображення верблюда [Бабенко 2005, 118; пор. 150].

Два подібних амулети-уджата, знайдених на Більському городищі, було визначено лише нещодавно [Shramko, Tarasenko 2022, 147, fig. 14; 157–158, fig. 11 (1–2)]. Стосовно того, кого саме зображено на пісочинських підвісках, Л. І. Бабенко, зокрема, зазначає: “Риси тварини, розташованої на вузькій довгій гладкій підставці, передані дуже схематично. Виразно проглядаються випрямлені лапи, крила, на яких за допомогою декількох рядів ретуші передано пір’я, хвіст і спинний гребінь. Подібні риси характерні двом поширеним персонажам греко-скіфського мистецтва – грифону та сфінксу” [Бабенко 2005, 117]. Водночас, на його думку, більш імовірно, що тут зображено все ж таки грифонів [Бабенко 2005, 118]. Цілком можливо, що саме так “читали” ці фігури і скіфи, проте єгиптяни тут бачили зовсім іншу тварину.

4. Єгипетський контекст. Попри певний схематизм, можна точно ідентифікувати “істоту” на амулетах – це зображення свині (див.: [Volkhine 2014; Volkhine 2015, 273–286; Quack 2022, 240, Att. 203]). Низку аналогій запропоновано в таблиці 1⁴. Амулети, що зображують свиню, не набувають великого поширення та відомі з часів пізнього Нового царства і до Пізнього періоду, коли центром їхнього виробництва стає Навкратіс [Andrews 1994, 35, fig. 32; Germond 2005, 54–56 (6, 7); Herrmann et al. 2010, 94]. Навкратіс (дав.-гр. Ναύκρατις) – еллінське поселення, яке було засноване колоністами з Мілета на початку VII ст. до н. е., за правління XXVI династії. Місто було розташоване за 16 км на південний захід від Саїса, столиці цієї династії (5-й ном Нижнього Єгипту). Аж до появи Александрії Навкратіс залишався найбільшим грецьким торговим і ремісничим центром у Єгипті [Baines, Malek 1980,

Мал. 6. Реконструкція головного убору жінки з поховання № 1 кургану № 8 Пісочинського могильника (за [Бабенко 2020b, 9])

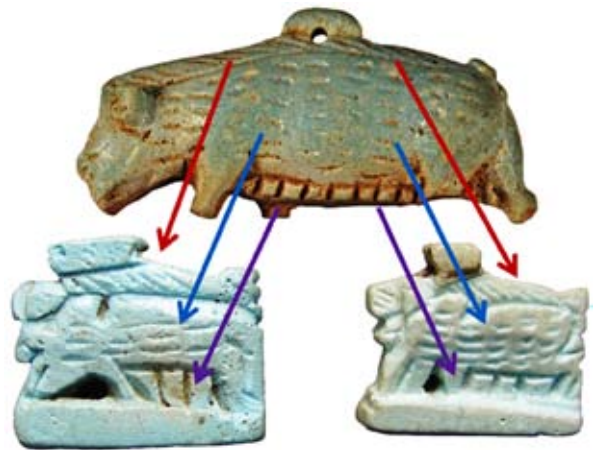
Мал. 7. Амулет у формі ока-уджата з поховання № 1 кургану № 131 могильника Мамай-Гора, IV ст. до н. е. (за [Андрух 2001, 219 (6)])

168–169; LÄ IV, 360–361]. Тут існувала велика майстерня з виробництва предметів з “єгипетського фаянсу” (амулетів, пронизок, скарабеїв тощо), орієнтована на експорт своєї продукції. Фаянсові вироби з Навкратіса поширилися по всьому Середземноморському регіону [Scon-Jedele 1994; Masson 2018; Webb 2019, 312–340].

Як приклади навкратійських амулетів, що зображують свиню, можна вказати такі артефакти: London, Petrie Museum UC 54622⁵; Liverpool, World Museum 9,9,86,80⁶; 9,9,86,93⁷; Oxford, Ashmolean Museum AN1896-1908-EA.889, AN1896-1908-EA.891⁸, AN1896-1908-EA.892⁹, AN1896-1908-EA.894¹⁰ тощо. У більшості випадків фігурки свині Пізнього періоду з Навкратіса виконані так само схематично, як і екземпляри з Пісочинського могильника, що дає змогу вважати їх виробами саме навкратійських майстерень. У низці випадків, навпаки, фігурки добре опрацьовані, і це допомагає точно ідентифікувати пісочинські амулети. Зокрема, на амулеті Oxford, Ashmolean Museum AN1896-1908-EA.889¹¹ (розмір $1,75 \times 3,9 \times 1,10$ см)¹² [Masson 2018, 64, fig. 189] (мал. 8) можна побачити всі характерні деталі (щетина на спині та боках, соски), наявні на підвісках із Пісочинського могильника, але в більш якісному виконанні (мал. 9).

Мал. 8. Фаянсовий амулет у формі свині, Навкратіс, Пізній період, Oxford, Ashmolean Museum AN1896-1908-EA.889 (© Ashmolean Museum, University of Oxford)

Мал. 9. Риси іконографічної тотожності між амулетом Oxford, Ashmolean Museum AN1896-1908-EA.889 та амулетами з Пісочинського могильника

В уявленнях єгиптян свиня виступала персоніфікацією богині неба Нут. Згідно з міфологічним текстом, виписаним в “Осірейоні”, кенотафі Сеті I в Абідосі, Нут у вигляді свині щоранку пожирає своїх дітей-зірок (*sb3*), щоб увечері знову народити їх на світ¹³ [Garow 1935, 45–47; Лившиц 1948, 184–193]. На фаянсовій фігурці London BM EA 11976 (Нове царство) [Volkhine 2014, pl. IIIa] (мал. 10), що зображує свиню, яку смочуть поросята, є напис на підставці: *Nw.t wr.t mw.t ntr(.w)* – “Нут Велика, мати богів” [Houlihan 1996, 28, fig. 22]. Цей текст підтверджує зв’язок свині з образом небесної богині. На фігурках Пізнього періоду зображення поросят зустрічаються рідше, проте семантичний зв’язок свині з Нут, імовірно, зберігається й вона продовжує бути її зооморфною персоніфікацією. Дещо подібною до лондонської статуетки є фаянсова статуетка Paris Louvre E 14357¹⁴ (Пізній період, розмір $7,5 \times 14,3 \times 4,5$ см) (мал. 11), що зображує свиню, яку смочуть поросята [Lessing,

Vernus 1998, 25; Volokhine 2014, *pl. IVb*]. На ній немає напису, втім вона має відтворення тієї самої характерної щетини на спині тварини, що ми її бачимо і на пісочинських амулетах. Порівняння цих та низки інших статуєток (табл. 1: 1, 6, 9, 15) з підвісками з Пісочинського могильника також дає змогу припустити, що три симетричні сегменти під черевом тварин на них можуть схематично передавати зображення поросят.

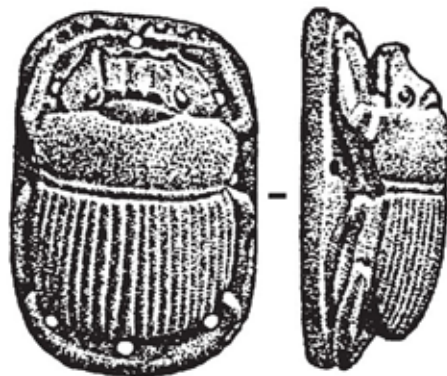

Мал. 10. Фаянсова фігурка свині, персоніфікації Нут, Нове царство, London BM EA 11976
(© The Trustees of the British Museum)

Мал. 11. Фаянсова фігурка свині, Пізній період, Paris Louvre E 14357
(за [Lessing, Vernus 1998, 25])

5. Дискусія. Ми вважаємо малоймовірним, щоб скіфи або представники лісостепових племен Скіфії, які володіли подібними до розглянутих фаянсовими амулетами, мали якийсь уявлення про їхнє єгипетське значення (навіть на тлі певних паралелей, що існують між єгипетськими та іранськими танатологічними міфологемами [Vertiyenko 2012]). Їхні образи, цілком очевидно, були переосмислені в контексті місцевих релігійно-магічних уявлень [Вертієнко, Тарасенко 2018, 113–114]¹⁵. Такі речі з жіночих поховань відігравали роль не звичайних жіночих прикрас, що мали, перш ніж потрапити до могили, утилітарне, побутове значення. На єгипетських амулетах часто розміщені зображення істот, які не характерні для довкілля українського Степу або Лісостепу (кобри, скорпіони тощо). Ці загрозливі образи сприймалися як “фантастичні”, що походили з Іншого, небезпечного, чужого та хтонічного світу [Shramko, Tarasenko 2022, 159–160]. Цьому сприяло й те, що їх доправляли до Північного Причорномор’я з Єгипту, в очах лісостепових і степових племен – дуже віддаленого регіону, фактично з “кордону світів”. Відповідно, такі витвори за семантичним значенням можна зарахувати до синонімічного ряду медіаторів між світами живих та мертвих [Тульпе 2012, 54–55; Тульпе, Хршановський 2004]. Отже, носити такі речі могли особи жіночої статі, що за своїм соціальним станом мали безпосередній доступ до сфери сакрального, тобто були представницями жрецтва. Низка предметів поховального інвентарю (зокрема, дзеркало та щипці) дали змогу Л. І. Бабенку припустити, що молода жінка з поховання № 1 кургану № 8 Пісочинського могильника, яку поховали в парадному головному уборі та із сережками з єгипетськими амулетами-підвісками, могла бути носійкою жрецьких функцій

Мал. 12. Скарабей з поховання № 2 кургану № 21 біля с. Гюнівки Запорізької обл., IV ст. до н. е.
(за [Островерхов 2014, 52, *рис. 6.1*])

[Бабенко 2020b, 10] (навіть попри її підлітковий вік [Бабенко 2002, 67]). Іншим подібним прикладом можна назвати фаянсовий скарабей з поховання № 2 кургану № 21 біля с. Гюнівки Запорізької обл. (IV ст. до н. е.) [Болтрик, Фиалко 2007, 83, рис. 10.16] (мал. 12). Щодо нього примітний той факт, що він мав вісім отворів, які вказують, що амулет пришивався до поверхні, а не був пронізкою або підвіскою. На слушну думку А. С. Островерхова, цей скарабей міг бути елементом саме жрецького жіночого головного убору [Островерхов 2014, 44].

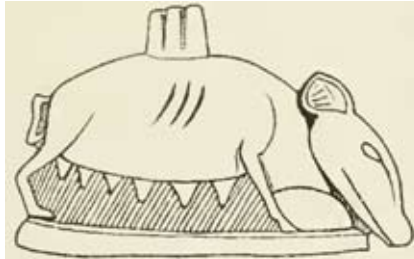
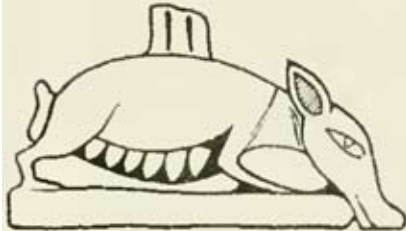
Отже, можна підсумувати, що єгипетські фаянсові амулети із зображенням “фантастичних” істот, на кшталт розглянутих підвісок з Пісочинського могильника, безпосередньо пов’язувалися зі світом Інобуття. В очах іраномовних кочівників Скіфії вони могли мати подвійну природу та правити магічними амулетами-апотропеями у прижиттєвій жрецькій практиці (за принципом “подібне відштовхує подібне”), а після смерті мали полегшити їхнім володарям інфермальну подорож.

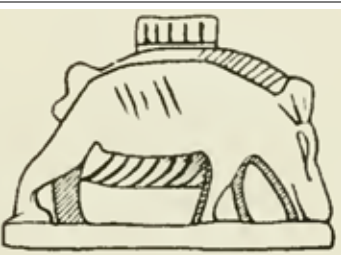

Подяка. Автори висловлюють щирю подяку Л. І. Бабенку (Харків) за сприяння цьому дослідженню і дозвіл на дослідження та публікацію об’єктів з Харківського історичного музею ім. М. Ф. Сумцова, а також британським колегам Томасу Россу (Thomas Ross) та Олександрі Віллінг (Alexandra Villing) за консультативну допомогу та надання дозволу на публікацію амулета Oxford, Ashmolean Museum AN1896-1908-EA.889.

Таблиця 1
Зразки давньоєгипетських амулетів у формі свині

№	Амулет	Публікація
1		Herrmann <i>et al</i> 2010, 94 (3) (Rockefeller Museum, Jerusalem 32.636)
2		Herrmann <i>et al</i> 2010, 94 (2) (приватна колекція)
3		Volokhine 2014, pl. IVa (Geneve, MAH, MF 1464)

4		Germond 2005, 54 (7) (колекція Ж.-Е. Бергер)
5		Crevaten, Torlo, Moser 2013, 215 (Trieste 8.207)
6		Crevaten, Torlo, Moser 2013, 215 (Trieste 8.208)
7		Volokhine 2014, pl. IIIb (колекція Ж.-Е. Бергер)
8		Taylor, Strudwick 2005, 121 (London BM EA 64609)

9		<p>Herrmann 2002, 113 (<i>Kat. 119</i>); Quack 2022, 497, <i>Abb. 82</i></p>
10		<p>Herrmann 2004, 552 (<i>Kat. 803</i>)</p>
11		<p>Herrmann 2004, 553 (<i>Kat. 806</i>) (Israel Museum 48.431)</p>
12		<p>Herrmann 2004, 555 (<i>Kat. 808</i>) (Rockefeller Museum 32.636)</p>
13		<p>Reisner 1907, <i>pl. XX</i> Cairo CG 12286</p>
14		<p>Reisner 1907, <i>pl. XX</i> Cairo CG 12287</p>

15		<p>Reisner 1907, <i>pl. XX</i> Cairo CG 12289</p>
16		<p>Reisner 1907, <i>pl. XX</i> Cairo CG 12295</p>
17		<p>Reisner 1907, <i>pl. XX</i> Cairo CG 12296</p>
15		<p>Reisner 1907, <i>pl. XX</i> Cairo CG 12299</p>

¹ Щодо “єгипетського фаянсу” див.: [Kaczmarczyk, Hedges 1983].

² Попередні матеріали до цієї статті були виголошені в доповіді на Міжнародній науковій конференції XXIV Сходознавчі читання А. Кримського, присвяченій 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України (Київ, 21 грудня 2021 р.) [Тарасенко 2021, 30–34]. У запропонованій статті параграфи 2 і 3 написані Г. В. Вертієнко, параграф 4 – М. О. Тарасенком, параграфи 1 і 5 – спільно.

³ Зазначимо, що в публікації амулет зображено в невдалому розвороті, що певною мірою заважало його правильно визначити.

⁴ Див. також: [Reisner 1907, 162–165 (12286–12303); *pl. XX* (12286–12293, 12291–12293, 12295–12299)].

⁵ Див.: https://www.britishmuseum.org/collection/object/X_898 (дата звернення: 30.05.2022).

⁶ Див.: https://www.britishmuseum.org/collection/object/X_2285 (дата звернення: 30.05.2022).

⁷ Див.: https://www.britishmuseum.org/collection/object/X_5332 (дата звернення: 30.05.2022).

⁸ Див.: https://www.britishmuseum.org/collection/object/X_5762 (дата звернення: 30.05.2022).

⁹ Див.: https://www.britishmuseum.org/collection/object/X_5761 (дата звернення: 30.05.2022).

¹⁰ Див.: https://www.britishmuseum.org/collection/object/X_5657 (дата звернення: 30.05.2022).

¹¹ Див.: https://www.britishmuseum.org/collection/object/X_5764 (дата звернення: 30.05.2022).

¹² Амулет, судячи з усього, було знайдено під час розкопок Великого Теменоса (Great Temenos) в Навкратісі в 1903 р. На облік Ешмолінського музею в Оксфорді він потрапив у 1908 р.

¹³ У цьому можна побачити відображення уявлення про Нут як богиню-матір [Bergman 1978, 57ff].

¹⁴ Див.: <https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl010012607#> (дата звернення: 30.05.2022).

¹⁵ О. В. Едаков, наприклад, зазначає: “Потрапляючи у скіфський світ, скарабей, сам собою будучи і в Єгипті хтонічним образом і початком, певною мірою починав служити іншій, арійській хтонічно-фетишистській релігії. В іншій для Єгипту і для себе релігії скарабей мав представляти світового жука, близького до початку світового характеру” [Едаков 1993, 141]. Див. також: [Tarasenko, Khanutina 2021, 54–56].

ЛІТЕРАТУРА

Андрух С. И. **Могильник Мамай-Гора**. Кн. 2. Запорожжє, 2001.

Бабенко Л. І. Дзеркала з поховань Пісочинського курганного могильника скіфського часу // **Треті Сумцовські читання. Матеріали наукової конференції, присвяченої 95-річчю XII Археологічного з'їзду, 18 квітня 1997 р.** Харків, 1998.

Бабенко Л. І. Реконструкція тиары скифского времени из Песочинского курганного могильника // **Донская археология, 1999a, № 2.**

Бабенко Л. І. Тиара скіфського часу з Пісочинського курганного могильника // **Четверті Сумцовські читання. Матеріали наукової конференції, присвяченої 135-річчю з дня народження Є. К. Рєдіна.** Харків, 1999b.

Бабенко Л. І. Погребальные сооружения Песочинского курганного могильника скифского времени // **Археология и древняя архитектура Левобережной Украины и смежных территорий.** Донецк, 2000a.

Бабенко Л. І. Про деякі параметри поховальних споруд Пісочинського курганного могильника // **Шості Сумцовські читання. Збірник матеріалів наукової конференції, присвяченої 80-річчю Музею Слобідської України ім. Г. С. Сковороди, 14 квітня 2000 р.** Харків, 2000b.

Бабенко Л. І. Жіночий головний убір IV ст. до н. е. з кургану 8 біля с. Пісочин Харківської області // **Археологія, 2002, № 4.**

Бабенко Л. І. Культ вогню у поховальному обряді Пісочинського курганного могильника // **Восьмі Сумцовські читання. Збірник матеріалів наукової конференції, присвяченої 100-річчю XII Археологічного з'їзду.** Харків, 2003.

Бабенко Л. І. Античний импорт в погребениях Песочинского могильника // **Российская археология, 2004a, № 3.**

Бабенко Л. І. Нашивна пластинчата аплікація з поховань Пісочинського могильника // **Дев'яті Сумцовські читання. Збірник матеріалів наукової конференції “Музей і сучасність”.** Харків, 2004b.

Бабенко Л. І. Социальная характеристика погребений Песочинского курганного могильника // **VIII Сходознавчі читання А. Кримського. Тези доповідей міжнародної наукової конференції, м. Київ, 2–3 червня 2004 р.** Київ, 2004c.

Бабенко Л. І. Хронологія поховань Пісочинського курганного могильника // **Проблеми історії та археології України. Матеріали V Міжнародної наукової конференції (Харків, 4–6 листопада 2004 р.).** Харків, 2004d.

Бабенко Л. І. **Песочинский курганный могильник скифского времени.** Харьков, 2005.

Бабенко Л. І. Дослідження старожитностей скіфського часу археологічною експедицією Харківського історичного музею в 70–80-і роки ХХ століття // **Двадцять шості Сумцовські читання. Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції “Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій”, присвяченої 100-річчю Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова, 2 грудня 2020 р.** Харків, 2020a.

Бабенко Л. І. Щодо одного типу поховань у населення Дніпро-Донецького Лісостепу у скіфську добу // **Іллінська Варвара Андріївна – видатна дослідниця Скіфії (до 100-річчя від дня народження).** Всеукраїнська археологічна конференція. Тези доповідей. Київ, 2020b.

Болтрик Ю. В., Фиалко Е. Е. Украшения из скифских погребальных комплексов Рогачинского курганного поля // **Старожитності Степового Причорномор'я і Криму.** Т. 14. Запоріжжя, 2007.

Вертієнко Г. В., Тарасенко М. О. Ритуальна річ у крос-культурних контактах скифо-сарматських племен та народів Близького Сходу // **Forum Olbicum II: Пам'яті В. В. Кропівіної (до 150-річчя дослідження Ольвії). Матеріали міжнародної археологічної конференції, 4–6 травня 2018 р., Миколаїв.** Миколаїв, 2018.

Лившиц И. Г. Новый вариант мифа о рождении и гибели солнца. (Египетское сказание о “небе-свинье”) // **Вестник древней истории, 1948, № 3.**

Островерхов А. С. “Египетські фаянси” в Скіфії і їх місце в системі подібних старожитностей Східної Європи (досвід комплексного аналізу) // **Археологія, 2014, № 1.**

Тарасенко М. О. “Загадкові істоти” на амулетах-підвісках з Пісочинського могильника // **XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України, 21 грудня 2021 р.** Київ, 2021.

Тульпе И. А. **Мифология. Искусство. Религия.** Санкт-Петербург, 2012.

Тульпе И. А., Христановский В. А. Погребально-поминальная обрядность как религиоведческий источник (по материалам археологических раскопок некрополей малых городов европейского Боспора) // **Труды Государственного музея истории религии.** Вып. 4. Санкт-Петербург, 2004.

Эдаков А. В. Египетские скарабеи в Скифии // **Античная цивилизация и варварский мир (Материалы III-го археологического семинара).** Ч. 2. Новочеркасск, 1993.

Andrews C. **Amulets of Ancient Egypt.** London, 1994.

Baines J., Malek J. **Cultural Atlas of Ancient Egypt.** Oxford, 1980.

Bergman J. Nut – Himmelsgöttin – Baumgöttin – Lebensgeberin // **Religious Symbols and their Functions based on papers read at the Symposium on religious symbols and their functions held at Abo on the 28th–30th of August 1978** / Ed. by H. Biezais / Scripta Instituti Donneriani Aboensis. T. X. Stockholm, 1978.

Crevarin F., Torlo M. V., Moser S. **Collezione Egizia del Civico Museo di Storia ed Arte di Trieste.** Trieste, 2013.

Germond P. **Le monde symbolique des amulettes égyptiennes de la collection Jacques-Édouard Berger.** Milan, 2005.

Grapow H. Die Himmelsgöttin Nut als Mutterschwein // **Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde.** Bd. 71. 1935.

Herrmann C. **Ägyptische Amulette aus Palästina/Israel: Mit einem Ausblick auf ihre Rezeption durch das Alte Testament** / Orbis Biblicus et Orientalis. Bd. 138. Freiburg – Göttingen, 1994.

Herrmann C. **Ägyptische Amulette aus Palästina/Israel II** / Orbis Biblicus et Orientalis. Bd. 184. Freiburg – Göttingen, 2002.

Herrmann C., Staubli T., Berger-Lober S., Keel O., Schönbächler G. **1001 Amulett: altägyptischer Zauber, monotheisierte Talismane, säkulare Magie,** Bibel+Orient-Museum, Liebfeld. Stuttgart, 2010.

Houlihan P. F. **The Animal World of the Pharaohs.** Cairo, 1996.

Kaczmarczyk A., Hedges R. E. M. **Ancient Egyptian Faience. An Analytical Survey of Egyptian Faience from Predynastic to Roman Times.** Warminster, 1983.

LÄ – **Lexikon der Ägyptologie** / Hrsg. von W. Helck, W. Westendorf. Bd. I–VI. Wiesbaden, 1975–1986.

Lessing E., Vernus P. **Dieux de l’Égypte.** Paris, 1998.

Masson A. **Scarabs, scaraboids and amulets (Naukratis: Greeks in Egypt).** London, 2018.

Quack J. F. **Altägyptische Amulette und ihre Handhabung.** Tübingen, 2022.

Reisner G. A. **Catalogue General des Antiquites Egyptiennes du Musee du Caire. Nos 5218–6000 et 12001–12527. Amulets.** Vol. I. Le Caire, 1907.

Shramko I., Tarasenko M. Egyptian Imports of 6th Century BC in the Materials of Forest-Steppe Scythia // **Сходознавство.** Вип. 89. 2022. DOI: <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2022.89.139>

Skon-Jedele N. J. **“Aigyptiaka”: A Catalogue of Egyptian and Egyptianizing objects excavated from Greek archaeological sites, ca. 1100–525 B.C., with historical commentary.** PhD Dissertation, University of Pennsylvania, Philadelphia, 1994.

Tarasenko M. O., Khanutina Z. V. Scarab Amulet-Beads from 1st–2nd Century Children’s Burials at a Necropolis on the Iluraton Plateau, Eastern Crimea // **Archaeology, Ethnology and Anthropology of Eurasia.** Vol. 49, No. 3. 2021. DOI: <https://doi.org/10.17746/1563-0110.2021.49.3.051-059>

Taylor J. H., Strudwick N. C. **Mummies, Death and the Afterlife in Ancient Egypt. Treasures from the British Museum.** London – Santa Ana (California), 2005.

Vertiyenko H. Thanatological myth in Ancient Egypt and Ancient Iranian world: some parallels // **Східний світ**, 2012, № 4. DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2012.04.131>

Volokhine Y. **Le porc en Égypte ancienne** / Collection Religions: Comparatisme – Histoire – Anthropologie. T. 3. Liège, 2014.

Volokhine Y. La question de l'interdit du porc en Égypte ancienne // **Tabou et transgressions: actes du colloque organisé par le Collège de France, Paris, les 11–12 avril 2012** / Ed. by J.-M. Durand, M. Guichard, T. Römer. Fribourg – Göttingen, 2015.

Webb V. E. S. The significance of faience in the religious practices at Naukratis and beyond // **British Museum Studies in Ancient Egypt and Sudan**. Vol. 24. 2019.

REFERENCES

Andrukh S. I. (2001), *Mogil'nik Mamay-Gora*, Book 2, IA NANU and Zaporozhskiy gosudarstvennyy universitet, Zaporizhzhia. (In Russian).

Babenko L. I. (1998), “Dzerkala z pokhovan' Pisochins'kogo kurgannogo mogil'nika skifs'kogo chasu”, in *Treti Sumtsovs'ki chytannya. Materialy naukovoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 95-richchyu XII Arkheolohichnoho z'yizdu, 18 kvitnya 1997 r.*, Khark. ist. muzey, Kharkiv, pp. 77–79. (In Ukrainian).

Babenko L. I. (1999a), “Rekonstruktsiya tiary skifskogo vremeni iz Pesochinskogo kurgannogo mogil'nika”, *Donskaya arkheologiya*, No. 2, pp. 85–90. (In Russian).

Babenko L. I. (1999b), “Tiara skifs'koho chasu z Pisochins'koho kurhannogo mogil'nika”, in *Chetverti Sumtsovs'ki chytannya. Materialy naukovoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 135-richchyu z dnya narodzhennya Ye. K. Ryedina*, Khark. ist. muzey, Kharkiv, pp. 43–45. (In Ukrainian).

Babenko L. I. (2000a), “Pogrebal'nyye sooruzheniya Pesochinskogo kurgannogo mogil'nika skifskogo vremeni”, in *Arkheologiya i drevnyaya arkhitektura Levoberezhnoy Ukrainy i smezhnykh territoriy*, Skhidnyy vydavnychyy dim, Donetsk, pp. 32–33. (In Russian).

Babenko L. I. (2000b), “Pro deyaki parametri pokhoval'nikh sporud Pisochins'koho kurgannoho mohyl'nyka”, in *Shosti Sumtsovs'ki chytannya. Zbirnyk materialiv naukovoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 80-richchyu Muzeju Slobids'koyi Ukrayiny im. H. S. Skovorody, 14 kvitnya 2000 r.*, Vydavnytstvo KhDADTU, Kharkiv, pp. 83–86. (In Ukrainian).

Babenko L. I. (2002), “Zhinochiy holovniy ubir IV st. do n. e. z kurganu 8 bilya s. Pisochin Kharkivs'koyi oblasti”, *Arheologia*, No. 4, pp. 59–69. (In Ukrainian).

Babenko L. I. (2003), “Kul't vognyu u pokhoval'nomu obryadi Pisochins'koho kurgannoho mohyl'nyka”, in *Vos'mi Sumtsovs'ki chytannya. Zbirnyk materialiv naukovoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 100-richchyu XII Arkheolohichnoho z'yizdu*, Kharkivs'kyy istorychnyy muzey, Kharkiv, pp. 17–19. (In Ukrainian).

Babenko L. I. (2004a), “Antichnyy import v pogrebeniyakh Pesochinskogo mogil'nika”, *Rossiyskaya arkheologiya*, No. 3, pp. 147–159. (In Russian).

Babenko L. I. (2004b), “Sotsial'naya kharakteristika pogrebeniy Pesochinskogo kurgannogo mogil'nika”, in *VIII Skhodoznavchi chytannya A. Kryms'kogo. Tezy dopovidey mizhnarodnoyi naukovoi konferentsiyi, m. Kyiv, 2–3 chervnya 2004 r.*, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, Kyiv, pp. 117–119. (In Russian).

Babenko L. I. (2004c), “Nashivna plastinchata aplikatsiya z pokhovan' Pisochins'koho mohyl'nyka”, in *Dev'yati Sumtsovs'ki chytannya. Zbirnyk materialiv naukovoyi konferentsiyi “Muzei i suchasnist'”*, Kharkivs'kyy istorychnyy muzey, Kharkiv, pp. 73–77. (In Ukrainian).

Babenko L. I. (2004d), “Khronolohiya pokhovan' Pisochins'koho kurgannoho mogil'nyka”, in *Problemi istoriyi ta arkheologiyi Ukrayini: Materialy V Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi (Kharkiv, 4–6 listopada 2004 r.)*, NMTs “SD”, Kharkiv, pp. 29–30. (In Ukrainian).

Babenko L. I. (2005), *Pesochinskiy kurgannyi mogil'nik skifskogo vremeni*, Rayder, Kharkiv. (In Russian).

Babenko L. I. (2020a), “Doslidzhennya starozhitnostey skifs'kogo chasu arkheologichnoyu ekspeditsiyu Kharkivs'koho istorichnoho muzeju v 70–80-i roki XX stolittya”, in *Dvadtsyat' shosti Sumtsovs'ki chytannya. Zbirnyk materialiv Vseukrains'koyi naukovoyi konferentsii “Muzei u global'nomu sviti: innovatsii ta zberezheniya traditsiy”, prysvyachenoyi 100-richchyu Kharkivs'koho istorichnoho muzeju imeni M. F. Sumtsova, 2 grudnya 2020 r.*”, Maydan, Kharkiv, pp. 133–141. (In Ukrainian).

Babenko L. I. (2020b), “Shchodo odnogo typu pokhovan’ u naselennya Dnipro-Donets’koho Lisostepu u skifs’ku dobu”, in *Illins’ka Varvara Andriivna – vydatna doslidnytsya Skifii (do 100-richchya vid dnya narodzhennya). Vseukrains’ka arkeologichna konferentsiya. Tezi dopovidey*, IA NAN Ukrainy, Kyiv, pp. 8–11. (In Ukrainian).

Boltrik Yu. V. and Fialko E. E. (2007), “Ukrasheniya iz skifskikh pogrebal’nykh kompleksov Rogachinskogo kurgannogo polya”, *Starozhytnosti Stepovogo Prichornomor’ya i Krymu*, Vol. 14, Zaporizhzhia, pp. 51–93. (In Russian).

Vertiienko H. V. and Tarasenko M. O. (2018), “Rytual’na rich u kros-kul’turnykh kontaktakh skifo-sarmats’kykh plemen ta narodiv Blyz’koho Skhodu”, in *Forum Olbicum II: Pam’yati V. V. Kropivynoi (do 150-richchya doslidzhennya Ol’vii). Materialy mizhnarodnoyi arkeolohichnoyi konferentsiyi, 4–6 travnya 2018 r. Mykolayiv*, Naukovo-doslidnyy tsentr “Lukomor’ye”, Mykolayiv, pp. 113–114. (In Ukrainian).

Livshits I. G. (1948), “Novyy variant mifa o rozhdenii i gibeli solntsa. (Egipetskoye skazaniye o “nebe-svin’ye”)”, *Vestnik drevney istorii*, No. 3, pp. 184–193. (In Russian).

Ostroverkhov A. S. (2014), “‘Yehypets’ki fayansy’ v Skifiyi i yikh mistse v systemi podobnykh starozhytnostey Skhidnoyi Yevropy (dosvid kompleksnoho analizu)”, *Arheologia*, No. 1, pp. 41–60. (In Ukrainian).

Tarasenko M. O. (2021), “‘Zahadkovi istoty’ na amuletakh-pidviskakh z PISOCHYNS’KOHo mohyl’nyka”, in *XXIV Skhodoznavchi chytannya A. Kryms’koho: materialy mizhnarodnoyi naukovo-yoi konferentsiyi, prysvyachenoyi 30-richchyu Instytutu skhodoznavstva imeni A. Yu. Kryms’koho NAN Ukrainy, 21 hrudnya 2021 r.*, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, Kyiv, pp. 30–35. (In Ukrainian).

Tul’pe I. A. (2012), *Mifologiya. Iskusstvo. Religiya*, Nauka, Saint Petersburg. (In Russian).

Tul’pe I. A. and Khrshanovskiy V. A. (2004), “Pogrebal’no-pominal’naya obryadnost’ kak religiovedcheskiy istochnik (po materialam arkeologicheskikh raskopok nekropoley malykh gorodov evropeyskogo Bospora)”, *Trudy Gosudarstvennogo muzeya istorii religii*, Issue 4, Saint Petersburg, pp. 239–253. (In Russian).

Edakov A. V. (1993), “Egipetskiye skarabei v Skifiyi”, in *Antichnaya tsivilizatsiya i varvarskiy mir (Materialy III-go arkeologicheskogo seminar)*, Part II, Novocherkassk, pp. 137–145. (In Russian).

Andrews C. (1994), *Amulets of Ancient Egypt*, British Museum Press, London.

Baines J. and Malek J. (1980), *Cultural Atlas of Ancient Egypt*, Andromeda, Oxford.

Bergman J. (1978), “Nut – Himmelsgottin – Baumgottin – Lebensgeberin”, in H. Biezais (ed.), *Religious Symbols and their Functions based on papers read at the Symposium on religious symbols and their functions held at Abo on the 28th–30th of August 1978*, Scripta Instituti Donneriani Aboensis, X, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, pp. 53–69.

Crevarin F., Torlo M. V. and Moser S. (2013), *Collezione Egizia del Civico Museo di Storia ed Arte di Trieste*, Civico Museo di Storia ed Arte di Trieste, Trieste.

Germond P. (2005), *Le monde symbolique des amulettes égyptiennes de la collection Jacques-Édouard Berger*, Cinq Continents, Milano.

Grapow H. (1935), “Die Himmelsgöttin Nut als Mutterschwein”, *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde*, Bd. 71, pp. 45–47.

Herrmann C. (1994), *Ägyptische Amulette aus Palästina/Israel: Mit einem Ausblick auf ihre Rezeption durch das Alte Testament*, Orbis Biblicus et Orientalis, 138, Universitätsverlag and Vandenhoeck & Ruprecht, Freiburg and Göttingen.

Herrmann C. (2002), *Ägyptische Amulette aus Palästina/Israel II*, Orbis Biblicus et Orientalis, 184, Universitätsverlag and Vandenhoeck & Ruprecht, Freiburg and Göttingen.

Herrmann C., Staubli T., Berger-Löber S., Keel O. and Schönbächler G. (2010), *1001 Amulett: altägyptischer Zauber, monotheisierte Talismane, säkulare Magie, Bibel+Orient-Museum, Liebefeld*, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart.

Houlihan P. F. (1996), *The Animal World of the Pharaohs*, American University in Cairo Press, Cairo.

Kaczmarczyk A. and Hedges R. E. M. (1983), *Ancient Egyptian Faience. An Analytical Survey of Egyptian Faience from Predynastic to Roman Times*, Aris & Phillips Ltd, Warminster.

LÄ – W. Helck and W. Westendorf (eds) (1975–1986), *Lexikon der Ägyptologie*, Bd. I–VI, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Lessing E. and Vernus P. (1998), *Dieux de l’Égypte*, Imprimerie Nationale Éditions, Paris.

Masson A. (2018), *Scarabs, scaraboids and amulets (Naukratis: Greeks in Egypt)*, British Museum Press, London.

Quack J. F. (2022), *Altägyptische Amulette und ihre Handhabung*, Mohr Siebeck, Tübingen.

Reisner G. A. (1907), *Catalogue General des Antiquites Egyptiennes du Musee du Caire. Nos 5218–6000 et 12001–12527. Amulets*, Vol. I, Imprimerie de l'Institut Français d'Archéologie Orientale, Le Caire.

Shramko I. and Tarasenko M. (2022), "Egyptian Imports of 6th Century BC in the Materials of Forest-Steppe Scythia", *Shodoznavstvo*, Vol. 89, pp. 139–180. DOI: <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2022.89.139>

Skon-Jedele N. J. (1994), "*Aigyptiaka*": *A Catalogue of Egyptian and Egyptianizing objects excavated from Greek archaeological sites, ca. 1100–525 B.C., with historical commentary*, PhD Dissertation, University of Pennsylvania, Philadelphia.

Tarasenko M. O. and Khanutina Z. V. (2021), "Scarab Amulet-Beads from 1st–2nd Century Children's Burials at a Necropolis on the Iluraton Plateau, Eastern Crimea", *Archaeology, Ethnology and Anthropology of Eurasia*, Vol. 49, No. 3, pp. 51–59. DOI: <https://doi.org/10.17746/1563-0110.2021.49.3.051-059>

Taylor J. H. and Strudwick N. C. (2005), *Mummies, Death and the Afterlife in Ancient Egypt. Treasures from the British Museum*, British Museum Press and The Bowers Museum of Cultural Art, London and Santa Ana (California).

Vertiyenko H. (2012), "Thanatological myth in Ancient Egypt and Ancient Iranian world: some parallels", *Shidnij svit*, No. 4, pp. 131–140. DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2012.04.131>

Volokhine Y. (2014), *Le porc en Égypte ancienne*, Collection Religions: Comparatisme – Histoire – Anthropologie, 3, Presses Universitaires de Liège, Liège.

Volokhine Y. (2015), "La question de l'interdit du porc en Égypte ancienne", in J.-M. Durand, M. Guichard and T. Römer (eds), *Tabou et transgressions: actes du colloque organisé par le Collège de France, Paris, les 11–12 avril 2012*, Academic Press and Vandenhoeck & Ruprecht, Fribourg and Göttingen, pp. 273–286.

Webb V. E. S. (2019), "The significance of faience in the religious practices at Naukratis and beyond", *British Museum Studies in Ancient Egypt and Sudan*, Vol. 24, pp. 312–340.

Г. В. Вертієнко, М. О. Тарасенко

До інтерпретації образів на амулетах-підвісках

IV ст. до н. е. з Пісочинського могильника

У статті подано аналіз іконографії та семантики двох давньоєгипетських амулетів-підвісок з "єгипетського фаянсу", знайдених у скіфському жіночому похованні № 1 кургану № 8 Пісочинського могильника (Харківська область). Поховання датується кінцем IV ст. до н. е. Нині ці об'єкти зберігаються у фондах Харківського історичного музею ім. М. Ф. Сумцова (інв. №№ М-2759 та М-2760). Фаянсові амулети були підвішені до сережок у формі кільця, виготовленого із золотого дроту. Вони становили єдиний ансамбль головного вбрання похованої, разом з парадним головним убором, прикрашеним золотими пластинами. Амулети мають різний розмір і відмінності в стилістиці, однак схематично зображують ту саму зооморфну істоту. Це зображення свині. У Стародавньому Єгипті амулети у формі свині не набули великого поширення і відомі знахідками Нового царства та Пізнього періоду. У Пізній період одним із центрів їхнього виробництва було грецьке поселення Навкратіс, яке виготовляло різноманітні вироби з "єгипетського фаянсу" на експорт. Вони відомі як у Середземноморському, так і в Причорноморському регіонах. Попри значний схематизм, амулети з Пісочинського могильника можуть бути надійно ідентифіковані саме як зображення свині, що доводить порівняння з амулетом Oxford, Ashmolean Museum AN1896-1908-EA.889. Автори вважають, що населенню Лісостепової та Степової Скіфії не було відоме автентичне значення цього та подібного єгипетських амулетів. Вони могли сприйматися як зображення істот Потоїбічного світу, що, по-перше, вводило їх у коло жрецької атрибутики, а по-друге, надавало їм медитативної функції в поховальному обряді.

Ключові слова: єгипетський фаянс, амулети, підвіски, скіфи, Пісочинський могильник, Навкратіс

Стаття надійшла до редакції 7.07.2022